

DER ER RYTME I ALT

DANSER TIL ET RÅKOSTJERN

Da min nu voksne søn var et par år gammel, og min partner og jeg studerede, boede vi i en midtbyejlighed i Aarhus. Vi havde endnu ikke fået råd til så mange køkkenmaskiner, så vi rev ofte gulerødder på et gammeldags råkostjern. Lyden af gulerøddernes sprøde møde med råkostjernets hårde metal fik tit vores dreng til at søge mod køkkenet og begynde på noget, vi kun kunne tolke som en slags dans. Han stod med spredte ben og bøjede knæ og bevægede sig rytmisk op og ned til den regelmæssige gentagelse af lyden af de to overflader, der stødte sammen, mens gulerodsstumpen blev mindre og mindre.

Oplevelsen dengang i det lille køkken har spillet en vigtig rolle i mange af mine faglige overvejelser omkring rytme. Det blev nemlig klart for mig, at rytme findes mange andre steder end i musik. Populærmusik som rock, pop, funk eller techno er skabt med dans for øje, fordi musikken giver os lyst til at bevæge kroppen, men vores lille dreng opfattede altså også hverdagens køkken-gerning som et rytmisk udtryk, der fik ham til at vugge hofterne i takt.

Vi er mest vant til at tænke på rytme som en del af æstetiske udtryk som netop dans, musik og litteratur. Her handler rytme især om form, altså forløb, der består af gentagelser. Rytme er inddeling i led, der indgår i et artikuleret forløb med stærke og svage betoner. Tænk på fædrelandssangen fra Treårskrigen i 1848, ”Dengang jeg drog afsted”, hvis musikalske rytme nogenlunde lyder da *dam* da *dam* da *dam*. Men hvis ikke jeg er i stand til at høre betonerne af *dam*, *dam* og *dam*, oplever jeg ikke nødvendigvis forløbet som en rytme.

Rytmen bliver altså først til en rytme, når nogen fremfører den, og nogen sanser den. Rytmen er ikke alene selve sangens taktslag, dansens trin eller digtets sætningskonstruktion. Rytmen opstår først, når nogen synger sangen, danser dansen eller læser digtet og betoner de forskellige led i dem forskelligt. Det gælder trommesoloer, digtoplæsninger og hjerteslag, fædrelandssange, funkbeats og råkostjern. De bliver til rytmer, når vi sanser dem som rytmer.

FREM MED HAVEMØBLERNE

Rytmer tilhører altså ikke kun de skønne kunster. Den tyske 1800-talsdigter Friedrich Hölderlin er berømt for at have sagt, at *alt* er rytme. Så radikalt mener jeg nu ikke, at det forholder sig, men der kan være rytme i mange forskellige fænomener, også flere, end vi umiddelbart lægger mærke til: Vi kan opleve rytme i kroppens cyklus, taleres timing, præstens prædiken, bølgers slag og årstiders skiften. I slutningen af marts går vi hvert

år fra vintertid til sommertid ved at stille urene en time frem. På den måde udnytter vi døgnet bedre her på den nordlige halvkugle, så vi får mere dagslys i de timer, hvor vi typisk er vågne. Sommertid er en administrativ omstilling af vores døgnrytme fastsat i vores lovgivning.

Men kroppen er vant til at sove og vågne på nogenlunde samme tidspunkt hver dag, så sommertid forskylder den rytme, vi lever efter. Ændringen påvirker også de dyr, der lever i nærheden af os mennesker. De ved jo ikke, at vi har bestemt, klokken syv i dag kun var klokken seks i går, og derfor oplever mange bilister at påkøre ræve, rådyr og harer i morgentimerne efter skiftet fra vinter- til sommertid. De fleste mennesker ved godt, at urene skal stilles frem, og vi voksne gør det pligtskyldigt. Men hvert forår har jeg nærmest måtte ruske mine børn vågne om morgenen, for den lille indstilling af uret har bragt os ud af balance og forstyrret kroppens døgnrytme. Men er skiftet mellem vinter- og sommertid egentlig selv en rytme, når det kun sker to gange om året?

Spørger man de såkaldte perceptionspsykologer, ville de sige nej, for eksperimenter har vist, at der er ret snævre grænser for, hvad mennesker opfatter som en rytme. Perceptionspsykologer undersøger, hvordan vi mennesker opfatter, sanser og forarbejder vores omgivelser. Vi opfatter forløb som rytmiske, hvis der optræder gentagelser med frekvenser mellem et halvt sekund og ti sekunder. Vi sanser altså ikke en films 24 billeder per sekund som en rytme med 24 betoninger, hvor det ene billede afløser det næste med nøjagtig samme tidslige

mellemrum. I stedet oplever vi filmen som et konstant og flydende visuelt forløb. Modsat mener perceptionspsykologerne, at vi primært opfatter lyde som rytmiske, hvis de bliver gentaget med mindre end ti sekunders mellemrum. Hvis en rambuk for eksempel piloterer pælene til et bygningsfundament med tre sekunders mellemrum, oplever vi lyden som en sammenhængende rytme. Den dumpe lyd af mødet mellem rambukkens metalklods og pælens armerede jernbeton skaber en uophørlig og ganske enerverende mekanisk invasion af vores øregange. Men hvis der er mere end ti sekunder mellem de dumpe drøn, vil lydbølgernes vibrationer fra hvert slag sprede sig så meget over tid, at perceptionspsykologerne ikke mener, vi på samme måde ville forbinde dem som forløb og opfatte dem som rytme.

Det lyder måske umiddelbart meget fornuftigt. Men hvis vi på den måde kun forstår rytme som repetitioner inden for en meget snæver tidsramme, misser vi det væsentlige ved rytme. Alt det, der ikke kun drejer sig om faste gentagelser. Alt det, der derimod handler om betoning og fremdrift og intensitet. Det mindre håndgribelige. Det dynamiske. Det følelsesmæssige. Det rigtig spændende.

KLOKKEN SLÅR, TIDEN GÅR

Piloteringsmaskinen hamrer. Popsangeren holder takten. Jeg river gulerødderne. Og min søn danser. Min søn oplever en rytme og bliver inspireret af den. Der sker altså noget uhåndgribeligt i den situation. Noget, der peger

på, at vi skal forstå rytme som flere ting på én gang: noget mekanisk og noget dynamisk.

Lad os se på det mekaniske først. Rytme er en gentagelse og altså basalt set et mønster, der organiserer begivenheder såsom piloteringsbrag eller popsangens puls med en vis styrke, regelmæssighed og variation. Det mønster gentager sig så flere gange efter hinanden, og det skaber en rytme. Der er tale om en ret teknisk forståelse af rytme i ordets oprindelige forstand. Begrebet kommer fra det antikke græske *rhythmos*, men allerede i oldtiden var folk faktisk uenige om, hvad rytme er. Der fandtes nemlig også et andet ord for rytme, *morphé*, der betyder en færdig form, mens begrebet *rhythmos* betegner en mere dynamisk, bevægelig form for rytme.

Den franske sprogforsker Émile Benveniste forsøgte i midten af 1900-tallet at rydde lidt op i forvirringen ved at studere oldgræske tekster, og han placerer begrebet rytme midt imellem de to betydninger. I sin granskning af de antikke manuskripter fandt han frem til, at begrebet rytme skal forstås som en teknisk term, der ikke kun er et konstant mønster af faste strukturer, men også udfolder sig mere dynamisk. Rytmer bliver nemlig altid til i tidsmæssige forløb. Hvis vi for eksempel tænker på musik, så består rytmen både af en struktur og af en varighed. En sang folder sig ud i et vers og et omkvæd, og rytmen er et slags stillads i form af en taktart og en puls, som tager form, mens man synger og spiller.

Men det er først, når vi faktisk synger ”Dengang jeg drog afsted” i en konkret artikulation, at vi *skaber* den

rytmiske form i et forløb. Benveniste mente, at alle slags rytmer på den måde består både af mekaniske gentagelser, der gør, at vi i det hele taget opfatter rytmen som en rytme, og af dynamiske forandringer, der gør, at gentagelserne udvikler sig. For Benveniste hænger tid og rytme altså sammen. Han kalder rytme for formens realisering i tid. For **rytme kan ikke eksistere uden tiden, der går.**

Den mekaniske side af rytme, der angår struktur og gentagelse, er i familie med et begreb, som mange måske kan huske fra deres skoletid, nemlig metrikken. Metrik er en form for målesystem til at konstruere og forstå vers i digte eller takter i musik. Den angiver for eksempel de poetiske stavelser, der er trykstærke og tryksvage, og musikkens taktarter. Metrik er altså en slags mentalt skema, der er en forudsætning for den faktisk sansede rytme. Vi kan synge da *dam*, da *dam*, da *dam* med mere eller mindre stærke aftryk af march – og de tryk er den rytme, vi faktisk sanser.

TÆSKE KASSAVA OG GRØNNE BANANER

Rytmer er imidlertid ikke former og forløb, der svæver frit i luften. De er også bundet til den kultur, de udspiller sig i. I det vestafrikanske land Ghana er retten 'fufu' en vigtig del af de fleste menneskers kost, en slags national grundingrediens. Ghaneserne fremstiller traditionelt fufu ved at blande og 'tæske' små, tilberedte portioner af rodfrugten kassava og grønne bananer grundigt med vand, så det danner en dej. Dejen spiser ghaneserne